

'Kroniek'

**MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST**

22e jaargang nr. 2
1999

Oudheidkundige Kring Voorst

(opgericht bij notariële acte van 8 maart 1978)

Dagelijks bestuur

Voorzitter:	G.J. Oolman, Oolmansweg 5, 7384 ST Wilp,	tel. (055) 323 12 44
Secretaris:	J.A. Roosenschoon, Rozendaalseweg 11, 7396 BB Terwolde,	tel. (0571) 29 17 41
Penningmeester:		
	M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst,	tel. (0575) 50 14 99
Leden:	R. Egberts, Verdijkstraat 7, 7391 SJ Twello,	tel. (0571) 27 44 49
	J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello,	tel. (0571) 27 60 37
	Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen,	tel. (0575) 51 52 48
	J. Lubberts, Kon. Wilhelminaweg 10, 7396 AD Terwolde,	tel. (0571) 29 17 60
	G.B.J. Reinders, Mozartstraat 143, 7391 XG Twello,	tel. (0571) 27 43 32
	J.A.M. Schutte-Geurtsen, P. Heinstraat 15, 7391 WK Twello,	tel. (0571) 27 37 01

De contributie bedraagt f 25,= per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30,=. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer (De Worp), tel. (0570) 641 648.

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Klokkenkampsweg 25
7391 EN Twello
tel. (0571) 27 70 90

Geopend op dinsdag en woensdag van 9.00 tot 16.00 uur.

ISSN 1384-8682

Kroniek 1999 - 2

Kroniek

Juli 1999, 22e jaargang nr. 2

Inhoud

	Blz.
Voorwoord	2
Van de bestuurstafel	L. Sevenster 3
Jaarverslag 1998	L. Sevenster 3
Bedankt	G.J. Oolman 6
Oude foto's spreken	L. Sevenster 7
Reactie op "Protestantse meisjes op de naaischool"	J.M. Haverkamp 8
Veluwse zouaven in pauselijk vrijwilligersleger	A.G.M. Heijmerikx 9
Inventarisatie van de R.K. begraafplaats in Klarenbeek	J. Groenberg 18
Typhoon van Groothedde	B. ten Bosch 21
Verpondingskohieren gemeente Voorst	J. Groenberg 25
Kennismaking met de heraldiek	T. Koller-Kedde 25
Oproepen	H. Kleinjan 28

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

**Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende Kroniek:
1 augustus 1999.**

Foto omslag

"Pieter Jansz. Jong was pauselijk zouaaf. Hij sneuvelde in de slag bij Monte-Libretti op 18 oktober 1867."

(Coll. Nederlands Zouaven Museum)

Zie het artikel "Veluwse zouaven in pauselijk vrijwilligersleger"

Kroniek 1999 - 2

1

Voorwoord

Op het vorige themanummer over Onderwijs in de gemeente Voorst kregen we veel reacties. Een daarvan is een aanvulling van J.M. Haverkamp op het artikel over de geschiedenis van de St. Martinusschool in Duistervoorde. U leest de aanvulling in deze Kroniek die weer een "normale" inhoud heeft. Wie de ledenvergadering heeft gemist, krijgt alsnog een overzicht voorgeschoteld van de activiteiten van onze vereniging in 1998. Het jaarverslag is voor de laatste keer gemaakt door de heer L. Sevenster, die na vele jaren heeft besloten zijn "secretarissen" neer te leggen. Gelukkig voor de Kroniek, heeft hij zijn "Kroniekschrijverspen" nog niet neergelegd. U komt in dit nummer weer zijn vertrouwde rubriek "Oude foto's spreken" tegen. Ook had hij al weer bijdragen geleverd voor zijn andere rubrieken "Ons foto-archief" en "Gewone, aparte dingen", maar deze zijn doorgeschoven naar een volgende Kroniek, omdat de overige artikelen van zo'n lengte waren, dat de 28 pagina's al snel gevuld waren.

Het hoofdartikel

Van de heer A.G.M. Heijmerikx uit Zwolle, lid van onze vereniging, ontvingen wij

een zeer lezenswaardig artikel over zouaven. Zouaven waren leden van het vrijwilligersleger dat het Vaticaan in de vorige eeuw moest beschermen tegen al te opdringerige buurstaten. Ook onder de katholieke bevolking in Nederland werd gezocht naar soldaten voor dit leger. Uit onze omgeving meldden zich tientallen vrijwilligers.

Oude advertenties

Tot slot nog een opmerking over de laatste Kroniek van vorig jaar. Daarin kwam u enkele kleine advertenties tegen. Deze zijn afkomstig uit de advertentieverzameling die de O.K.V. heeft aangelegd door oude kranten en tijdschriften, waarin Voorster bedrijven adverteerden, na te pluizen.

Wij hebben de drukker van de Kroniek een aantal van die oude advertenties gegeven met de vraag deze in de Kroniek af te drukken wanneer er in de Kroniek ruimte overblijft die niet genoeg is voor een artikel of foto. Door deze "stoppers" te gebruiken wordt het papier zo nuttig mogelijk gebruikt en krijgt u een beeld van de advertentieverzameling en van de manier waarop bedrijven vroeger adverteerden.

Van de bestuurstafel

door L. Sevenster

De volgende mededelingen zijn het vermelden waard.

1. Op 6 maart jl. bezochten vier bestuursleden in Harderwijk de **Regio-studiedag** van de oudheidkundige verenigingen van de Noord-Veluwe.

2. Op 25 maart was de **voorjaarslezing** met dia's in het Stationskoffiehuys in Twello. De heer E. de Reijer vertelde over de IJssellinie ten tijde van de Koude Oorlog in de jaren 1950-1970.

3. Drie bestuursleden waren aanwezig op 12 april bij de uitreiking van de Koninklijke Onderscheiding aan mevrouw **Overmeen**, die 55 jaar lang de graven van geallieerden verzorgd heeft.

4. De **jaarvergadering** voor de leden werd op 23 april gehouden in Wilp. Na het officiële gedeelte vertoonde de heer G. Mulder een aantal dia's over Wilp.

Daarna bood de voorzitter het eerste exemplaar van het nieuwe **O.K.V.-boek "Wilp, het dorp en de Wilpse Klei in het verleden"** aan aan de burgemeester, mr J.H.J. van Blommestein. Vanwege de voorinte-

kening met 700 exemplaren besloot het bestuur er 1000 te laten drukken. De acht sponsoren zorgden ervoor, dat de intekenprijs f 27,50 was; de normale verkoopprijs is f 35,00.

5. In de grote zaal van het dorps huis in Wilp was een schilderijen- en **tekeningen- toonstelling** georganiseerd door de vier schrijvers van het Wilpse boek. De 60 aanwezige stukken waren gemaakt door vier Wilpse schilders uit de jaren 1900-1970, aangevuld met een aantal pentekeningen van de heer J. Vredenberg. In de zijzaal waar de bezoekers het boek konden afhalen was het een komen en gaan van Wilpenaren. Heel veel oud-Wilpenaren herkennen elkaar en het leek werkelijk wel een georganiseerde reünie. De goede contacten werden vaak in de koffiekamer voortgezet.

6. Dit is mijn laatste serie mededelingen, want per 23 april 1999 heb ik mijn functie als **secretaris** neergelegd. Mevrouw J. Roosenschoon zal mijn werkzaamheden als secretaris van de O.K.V. voortzetten.

Jaarverslag 1998

door L. Sevenster, secretaris

De gebeurtenissen in 1998 wil ik in de onderstaande punten weergeven.

1. Het **bestuur** van de O.K.V. werd gevormd door de voorzitter G.J. Oolman, de secretaris L. Sevenster, de penning-

meester M. Niemeijer en de leden H.H. Garretsen, J. Groenberg, Mr. J.H. Hermsen, J. Lubberts, G.B.J. Reinders en mevrouw J.A.M. Schutte-Geurtsen. In 1998 werd tien keer vergaderd.

2. De **Algemene Ledenvergadering** werd op 23 april gehouden in het Stationskoffiehuys te Twello. Na de pauze hield de heer J. de Ruiter een inleiding over familieonderzoek. Tot slot vertelde de secretaris iets over de onderwijsprojecten.
3. Op 17 januari bezochten de werkgroep- en bestuursleden het **museum "De Meulenhof"** in Twello.
4. De gemeenteraad besloot op 26 januari dat het **Streekarchief** zal gaan samenwerken met het mogelijk toekomstige Regio-archief in Zutphen, maar dat het archiefmateriaal in het gemeentehuis in Twello blijft.
5. Op 5 maart werd een prachtige **dialezing** gehouden door de heer H.A.M. Ummels over "Paleis het Loo".
6. De **oudheidkundige verenigingen van de Noord-Veluwe** kwamen op 7 maart bijeen in Nunspeet; onze vereniging was met vier bestuursleden present.
7. Op 16 april en 14 mei verzorgden wij een **dialezing op de verzorgingshuizen** te Twello en Voorst.
8. Wij maakten reclame voor de actie "**Schrijf een brief aan de Toekomst**" op 15 mei 1998.
9. De **busexcursie** voor de leden werd op 23 mei georganiseerd in goede samenwerking met de zustervereniging in Wijhe.
10. Op 10 juni bezochten drie bestuursleden de **provinciale studiemiddag** voor oudheidkundige verenigingen in het gemeentemuseum in Apeldoorn.
11. Traditiegetrouw was de O.K.V. goed vertegenwoordigd op de Twellose

Klompenweek van 4 t/m 6 september en tevens op de **Culturele Markt** van 11 oktober.

12. Op 11 september werd het door de O.K.V. uitgegeven **boek "Historie Busslose Plas en Omgeving"** gepresenteerd. Alle 850 exemplaren zijn inmiddels uitverkocht.
13. Op 21 september begroetten wij de heer **E. Witschey** uit Mexico, die naspeuringen deed naar de oorlogsjaren in Voorst.
14. Het **20-jarig jubileum** van de O.K.V. werd op een grandioze wijze gevierd met een dialezing over "Twello Centrum" door CO Hartgers, waarbij tevens het zangduo Hiddink-Schreurs optrad. 200 leden genoten van een prachtige avond.
15. Oude foto's uit de collectie van de O.K.V. waren op de **Landbouwpromotie** van 21 tot 23 september te zien in het gemeentehuis; dezelfde collectie was ook te zien bij de tentoonstelling "**90 jaar Jong Gelre**".
16. De voorzitter feliciteerde muziekvereniging "**Crescendo**" met haar jubileum op 24 oktober.
17. Onze penningmeester is tevens bestuurslid van de Stichting "**Het Voorster Luik**". De uitreiking van de prijs gebeurde dit jaar in Voorst op 7 november.
18. De **herfstlezing** werd op 19 november verzorgd door de heer G. Maassen; de titel was "Prins Hendrik der Nederlanden".
19. Op 1 januari bedroeg het **ledental** 742; op 31 december 1998 waren dat er 771.

20. Ons mededelingenblad "**Kroniek**" verscheen weer vier maal in 1998. De redacteur, de heer H. Kleinjan, heeft weer prima werk geleverd, waarvoor ons aller lof. Ook de schrijvers willen we hierbij bedanken.
21. De **werkruimte** aan de Klokkenkampsweg in Twello voldoet aan de wensen van de gebruikers. Het overleg met onze huurbaas de Lokale Omroep Voorst is uitstekend. Eigenlijk is er maar één probleem: het ruimtegebrek; we hebben meer kasten nodig.
22. De **woensdagmorgenwerkgroep**, bestaande uit de dames Van der Goot, Huisman, Schutte en Koller en de heren Küpers, Lubberts, Sevenster, Vrieling en Wiegers werd niet uitgebreid. De **dinsdagclub**, bestaande uit de heren Ten Bosch, Lubberts en Sevenster kreeg versterking van mevrouw R. Dolman die de gegevens van de foto's in de computer zet.
23. De **werkgroep Begraafplaatsen** heeft de inventarisatie van de begraafplaats Klarenbeek afgerond. De gegevens zijn nog niet in boekvorm verkrijgbaar. De begraafplaats van Nijbroek heeft nog geen plattegrondtekening.
24. De werkzaamheden van de **gemeentelijke monumentencommissie** zijn voltooid. Momenteel denkt de gemeente na over het instellen van een cultuurhistorische werkgroep die ook de monumenten in het pakket meeneemt.
25. De **kunstenaarswerkgroep** heeft de werkzaamheden gestopt.
26. In 1998 werd het **boek over "Wilp en de Wilpse Klei"** voltooid. In het voor-

- jaar van 1999 wordt het uitgegeven.
27. De heer H.H. Garretsen was in 1998 onze vertegenwoordiger in het **Platform Recreatie en Toerisme** van de gemeente Voorst.
28. De heren M. Niemeijer en G. Reinders hadden namens de O.K.V. zitting in de **regionale werkgroep "Industrieel Erfgoed"** in Deventer.
29. Onze puzzelfotorubriek in het huis-aan-huisweekblad "**Voorster Nieuws**" werd in 1998 met veel succes verzorgd door mevrouw J. Schutte-Geurtsen. Wij willen haar daarvoor van harte dank zeggen.
30. Tevens wil ik in dit jaaroverzicht alle schenkers van tijdschriften, boeken, foto's en ander materialen van harte bedanken. Mede door deze **schenkingen** wordt ons documentatiecentrum en de bibliotheek vergroot.
31. De heer J. Lubberts is elke maandag op het streekarchief aanwezig als **hulp-archivaris** voor "Jan en Alleman".

Terugkijkend op het jaar 1998 mag het O.K.V.-bestuur tevreden zijn met de behaalde resultaten. We groeiden in ledental, financieel hebben we op dit moment geen problemen en door de vele activiteiten heeft onze vereniging een grote naamsbekendheid bij de inwoners van de gemeente Voorst. Wij hopen op de ingeslagen weg door te mogen gaan.

Bedankt

Binnen een vereniging die drijft op de inzet van vrijwilligers komt een bestuurswisseling regelmatig voor. Het is gebruikelijk om daar stil bij te staan in de laatste bestuursvergadering dat de aftredende bestuursleden aanwezig zijn. Zo gebeurde dat ook in het bestuur van de O.K.V., toen de heren L. Sevenster en H. Garretsen uit het bestuur stapten. Toch wil ik ook in de Kroniek nog even stilstaan bij het vertrek van deze twee bestuursleden, die zoveel voor onze vereniging hebben betekend.

Ruim tien jaar lang is Livius Sevenster secretaris van de vereniging geweest. Maar hij was niet alleen secretaris. Hij was organisator van lezingen, hij was fotograaf (door zijn inzet is de fotocollectie gegroeid naar circa 20.000 stuks), hij deed onderzoek, hij schreef boeken, hij schreef artikelen voor de Kroniek, hij vertegenwoordigde de O.K.V. in verschillende commissies, hij hielp leden (en niet-leden) met vragen, etc. Je zou je haast afvragen: wat deed hij niet voor onze vereniging. Door zijn goede contactuele eigenschappen was hij vaak de aangewezen man om het belang van niet alleen onze vereniging maar van behoud van monumenten en historie in het algemeen voor het voetlicht te brengen. Vanwege al zijn verdiensten is hij tijdens de jaarvergadering benoemd tot eerste ere-lid van onze vereniging.

De heer Herman Garritsen daarentegen was meer de harde werker achter de schermen. Vanaf 1994 zat hij in het bestuur. Hij

door G.J. Oolman

was een echte verenigingsman die naast goede bestuurlijke inzichten zich vooral onderscheidde als het "handen-uit-de-mouwen-type". Of het nou een simpele of een ingewikkelde klus was, hij stond altijd klaar. Zeer actief was hij bij het opzetten van tentoonstellingen, het organiseren van fietsexcursies etc. Ook hij vertegenwoordigde de O.K.V. in verschillende commissies. Samen met zijn vrouw stond hij bij lezingen bij de ingang van de zaal om de bezoekers te begroeten. Hierdoor leerde hij bijna alle 750 leden kennen en werd hij voor velen het visitekaartje van de vereniging.

Beide heren hebben veel tijd en energie in de vereniging gestoken. Hun echtgenotes hebben thuis heel wat uurtjes alleen doorgebracht, waarvoor alle respect en dank. Want alleen wanneer het thuisfront er achter staat, kan iemand zoveel werk verstouwen.

Gelukkig zijn ze geen van beide echt verdwenen. We hopen nog lang van hun diensten en ervaring gebruik te maken, ook al maken ze geen deel meer uit van het bestuur.

Livius en Herman, bedankt.

Oude foto's spreken

door L. Sevenster

In het centrum van Twello heeft jarenlang de familie Jansen de Weerd gewoond. Het wonderlijke is, dat bijna niemand weet waarom deze familie zo genoemd werd en dat deze naam eigenlijk fout was. Hier volgt dan het ware verhaal.

Jenneken Gijmink was een bakkersdochter uit de Dijkkerhoek die in Twello trouwde met bakker De Weerd. Na diens overlijden hertrouwde zij met de Twellose bakker Gerrit Jansen. Uit beide huwelijken werden samen zestien kinderen geboren. Ook de kinderen "Jansen" werden in Twello hardnekkig "de kinderen van bakker De Weerd" genoemd. Wonderlijk genoeg gingen de kinderen deze naam ook gebruiken. IJscoman Jaap Jansen en fietsenmaker Jan Jansen noemden zich "Jansen de Weerd". Dit was ook hun firmanaam en zo werden ze ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, terwijl ze eigenlijk Jansen heetten.

Jaap Jansen (de Weerd) op de Harley Davidson in de Twellose Dorpsstraat in 1934. De motor had hij samen met zijn broer Jan Jansen de Weerd gekocht. De familie bewoonde het pand 1115, nu Dorpsstraat 15 in Twello.

Reactie op "Protestantse meisjes op de naaischool"

door J.M. Haverkamp

In de vorige Kroniek, gewijd aan het thema onderwijs, beschreef de heer Th. Küpers de geschiedenis van de Martinusschool in Duistervoorde. In dat artikel kwam ook de kwestie "Protestanten op de R.K. school" aan de orde. In 1907 werd binnen het bestuur van de Martinusparochie heftig gediscussieerd of protestantse meisjes wel toegelaten mochten worden op de naaischool van de zusters van Liefde. Baron van Hövell was het niet eens met het beleid van de aartsbisschop om de omgang tussen katholieke en protestants kinderen zoveel mogelijk te beperken en diende om die reden zijn ontslag in als kerkmeester.

Naar aanleiding van dit artikel ontvingen we de volgende reactie van J.M. Haverkamp uit Teuge, die de nodige helderheid geeft omtrent deze kwestie.

Het voorval heeft in onze familie destijds veel beroering gegeven. Het meisje waar alles over begonnen is, was namelijk mijn moeder Johanna Aleida van Essen, geboren 26 maart 1895. Haar vader (dus mijn grootvader) was over de periode van 1882 tot 1937 arbeider bij Baron van Hövell en later bij Baron van Voorst tot Voorst op het Wezeveld.

Toen hij op een zaterdagavond in 1907 zijn weekloon kwam ophalen, vroeg hij de baron: "Mijnheer, ik wou eens vragen of het niet mogelijk is, dat mijn dochttertje op de naaischool der zusters zou kunnen komen." De baron was ruim in zijn ant-

woord en zei: "Jan, ik zal het vragen, maar ik zou denken dat het mogelijk is." Twee weken later ging hij weer zijn weekloon halen. Toen hij thuis kwam, zei hij met enig verdriet dat het schoolbestuur het niet toestond. Mijn grootvader was zichtbaar teleurgesteld.

Op het kantoor van Baron van Hövell zat ook diens zoon Eduard, later burgemeester van Breda en in 1940 overleden als Commissaris der Koningin in Limburg en begraven op Duistervoorde. Deze jonker zei: "Wat is dat, pa?", waarop de baron antwoordde, dat Jan van Essen zijn dochter graag bij de zusters op de naaischool wilde hebben, maar dat daarvoor geen toestemming werd gegeven. De woordelijke reactie van jonker Eduard was: "Pa, als jij als kerkmeester niet zoveel macht hebt om één protestants meisje op de naaischool te krijgen, dan is mij jouw kerkmeesterschap geen knip voor de neus waard."

De gevolgen zijn bekend: baron van Hövell vroeg en kreeg ontslag als kerkmeester.

Veluwse zouaven in pauselijk vrijwilligersleger

door A.G.M. Heijmerikx

De zouaven

Oorspronkelijk waren zouaven infanteriesoldaten in het Franse leger in Afrika en elders. Ze waren gerecrueteerd uit leden van de dappere Kabylenstam, bewoners van Zouavia, een bergachtig grensgebied tussen Algerije en Tunesië. Zij waren na onderwerping door de Fransen de keurtroepen van het Franse leger en vielen op door hun bijzondere Turkse kledij. Zij deden ook dienst in andere delen van Afrika, de Franse koloniën. Zij traden in 1831 in Franse krijgsdienst, tijdens de Algerijnse veldtocht, en het korps van de zouaven werd bij de onafhankelijkheid van Algerije in 1854 ontbonden. Ook werd in 1831 tijdens diezelfde Algerijnse veldtocht het vreemdelingenlegioen opgericht. Het grote verschil was alleen, dat mannen van boven 18 jaar er vrijwillig dienst konden nemen en er niet gevraagd werd naar identiteitspapieren. In de praktijk betekende dit, dat ongeacht nationaliteit, iedereen kon toetreden, van avonturiers tot mannen van verdacht allooi toe.

De zouaven die ik hier bedoel, zijn de soldaten in vreemde maar vooral katholieke krijgsdienst, soldaten in het leger van paus Pius IX. De soldaten waren wel van verschillende nationaliteiten, maar allen van onberispelijk gedrag. De soldaten verdedigden het grondgebied van de kerk, dat al vanaf 756 bestond. Pepijn de Korte had als Frankische koning grondgebied geschonken aan paus Stephanus II en ook Karel de Grote schonk grote gebieden aan de kerkelijke staat. En niet alleen schen-

kingen deden het pauselijk bezit vergroten, maar verschillende pausen hielden zich ook bezig met landje-pik. En zo bestond de kerkelijke staat in het midden van de 19e eeuw uit Romagna, De Marken, Umbrië en Latium.

Kerkelijke staat bedreigd

Tussen 1850 en 1860 voerden in geheel Italië allerlei koninkrijkes oorlog met elkaar, met als doel de macht in Italië, met Rome als hoofdstad. Het Noord-Italiaanse koninkrijk Piemonte had wel een heel erg grote expansiedrang, en voerde samen met Frankrijk oorlog, met als doel uitbreiding van grondgebied. Met de hulp van Frankrijk versloeg het Oostenrijk, waarna Lombardije bij Piemonte kwam. Na goed geleide opstanden in hertogdommen - met name in Parma, Modena en Toscane - werden ook deze ingelijfd.

Na terugtrekking van Oostenrijkse hulp-troepen, die de paus te hulp kwamen, kon ook Romagna op deze manier door Piemonte van de kerkelijke staat worden losgeweekt en ingelijfd, zij het onder fel protest van paus Pius IX.

Koning Victor Emanuel van Sardinië en Piemonte stuurde zijn handlangers Giuseppe Garibaldi (1807-1882) naar het zuiden, en zorgde ervoor, dat de koning van Napels het veld moest ruimen. De volgende stap was om oproer te stoken in de overige provincies van de kerkelijke staat, de Marken en Umbrië.

Garibaldi was na een mislukte opstand in Piemonte al in 1834 bij verstek ter dood

veroordeeld maar week uit naar Brazilië. Daar bekwaamde hij zich in het oorlogvoeren door zich aan te sluiten bij daar oorlogvoerende groeperingen. In 1848 kwam hij terug op Italiaanse bodem, alwaar de regering van Lombardije (met Milaan als hoofdstad) hem benoemde tot generaal. Nadat zoals eerder gemeld Lombardije bij Piemonte was ingelijfd, stelde Garibaldi zich onvoorwaardelijk in dienst van koning Victor Emanuel. Die maakte dankbaar gebruik van de kundigheid en dienstbaarheid van Garibaldi.

Pauselijk vrijwilligersleger

Paus Pius IX, hoofd van de katholieke kerk en de kerkelijke staat, had geen geregeld leger tot zijn beschikking, maar kon enkel een beroep doen op een handjevol vrijwilligers. Deze pauselijke garde, gekleed in door Michelangelo ontworpen uniformen, vormde zijn persoonlijke lijfwacht. Pius IX wilde echter niet te afhankelijk worden van hem goedgunstig gezinde regeringen, zoals die van Frankrijk. Hij deed daarom in 1860, na onder de voet te zijn gelopen bij Castelfidardo, een oproep aan alle katholieke jongemannen over de gehele wereld om de kerk te komen helpen verdedigen. Mede daardoor breidde het vrijwilligersleger zich fors uit met mannen vanuit de hele wereld: in totaal 11036 jonge mannen, waarvan 3181 uit Nederland, 2964 uit Frankrijk, 1634 uit België, 744 uit Italië, 20 uit Luxemburg en zelfs 1 met de Chinese nationaliteit, al gebiedt de eerlijkheid te zeggen, dat deze laatste al geruime tijd in het klooster van Oudenbosch woonachtig was.

De vrijwilligers

Dat het in het midden van de vorige eeuw een hele onderneming was, om dienst te nemen in het pauselijk leger, en ook daadwerkelijk richting de pauselijke Staat af te reizen, moge duidelijk zijn. Allereerst moest men een bewijs van goed katholiek gedrag hebben van de plaatselijke pastoor en een bewijs van goede gezondheid van de dokter. Daarnaast was ook de schriftelijke toestemming van de ouders nodig en moest de aspirant-zouaaf ongehuwd zijn.

In de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw ging het economisch gezien niet overal goed. Maar het waren niet alleen economische redenen om als aspirant-zouaaf dienst te nemen in het leger van de paus. Dat men deelnam aan een vrijwilligersleger, en dan ook nog zover van huis en haard, was enkel en alleen om godsdienstige redenen. De plaatselijke pastoor speelde hierin uiteraard een belangrijke rol. Men mag aannemen dat hij de drijfveer was met zijn oproep en preken vanaf de preekstoel. Maar ook veel familieleden spoorden elkaar aan om dienst te nemen in het pauselijk leger. Zo waren Willem Ellenbroek en Gerard te Riele, beiden uit Deventer, en Herman Legebeke uit Wijhe familie van elkaar. Ook de drie Troosters uit Zwolle waren familie van elkaar, hetgeen ook gold voor Hendrik Lipman en Johan Smit uit Deventer.

Leeftijd was niet zo belangrijk, want er gingen er al op 17-jarige leeftijd, maar ook op 36-jarige leeftijd.

Oudenbosch zouaven-centrum

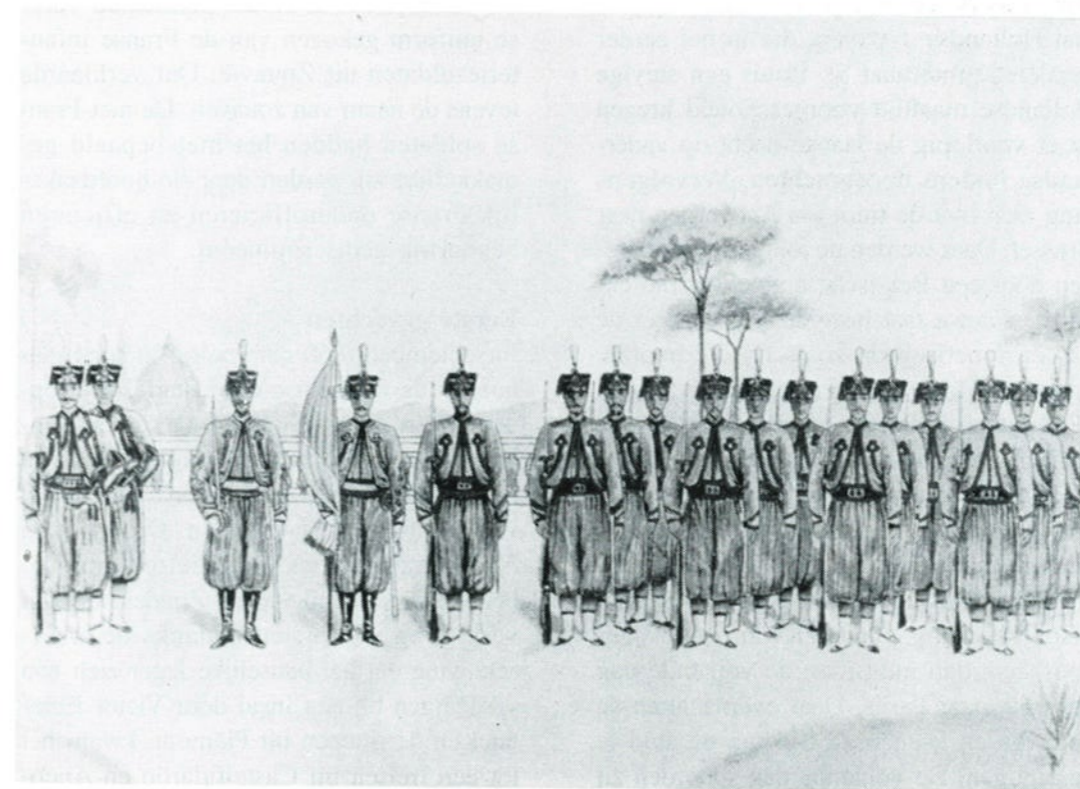
Vanuit Oudenbosch vertrokken zelfs 22 plaatsgenoten naar den vreemde. Maar

deze plaats was voor de zouavenbeweging in Nederland dan ook het middelpunt; van hieruit vertrokken de meesten naar Rome. Pastoor Willem Hellemonds was de stuwende kracht; hij bracht zijn voorliefde voor de paus en de stad Rome over op anderen. Samen met kloosteroverste Vader Vincentius had hij een gedeelte van de kostschool St. Louis vrijgemaakt voor de opvang van de vrijwilligers op doorreis naar Rome.

Pastoor Hellemonds had jaren gewoond en gestudeerd in Rome. Hij was het ook die initiatief nam om in Oudenbosch een Romeinse kerk te bouwen, een mengeling van de St. Pieter en de St. Jan van Lateranen.

De bekende architect Cuypers leverde hiervoor het ontwerp; de lengte is 81 meter, de breedte 55 en de hoogte van de koepel bedraagt 63 meter. Gigantische afmetingen voor een kerk in een relatief kleine plaats, wat Oudenbosch in die dagen toch was. De inhoud van de kerk is overweldigend, maar toch nog 16 maal kleiner dan de echte St. Pieter in Rome. Men begon met de bouw in 1865 en in 1892 was de bouw voltooid.

In 1912 verkreeg de kerk, vernoemd naar de H.H. Agatha en Barbara, de titel van baseliek.

Zouaven in uniform met links op de achtergrond de Sint Pieter in Rome.

De reis naar Rome

De jongeren uit onze streken gingen via Deventer, Zutphen, Arnhem en Utrecht naar het station Weesperpoort in Amsterdam. In Amsterdam aangekomen moesten zij zich melden bij de St. Augustinuskerk aan het Rusland, bij pastoor De Kruijf. Deze zorgde voor treinkaartjes en grensdocumenten, en ook voor maaltijd en logies voor een nacht in Amsterdam. De volgende morgen zorgde hij er persoonlijk voor, dat de jongens op de juiste trein gezet werden. Via Utrecht reisden zij naar Rotterdam, alwaar men met de stoomboot naar de Moerdijk vertrok. Vervolgens reisde men met de trein vanaf Moerdijk naar Oudenbosch.

Hier was de belangrijkste verzamelplaats van Hollandse zouaven, die in het eerder genoemde internaat St. Louis een stevige Hollandse maaltijd voorgeschoteld kregen en er voorlopig de laatste nacht op vaderlandse bodem doorbrachten. Vervolgens ging men met de trein via Antwerpen naar Brussel. Daar werden de jongens ingeschreven door een Belgische ambtenaar die enkel de Franse taal bezigde. Hij schreef de namen fonetisch op zoals hij die hoorde, en hij dulde daarbij geen tegenspraak. Ook gaf hij iedereen een Belgisch en een Italiaans legernummer. Dankzij deze ambtenaar beschikt het tegenwoordige archief van de zouaven over een lijst van alle Nederlandse zouaven.

Na deze registratie vond een strenge medische keuring plaats. Kwam men daar doorheen, dan ging men de volgende dag per trein naar Parijs. Daar overnachtten de zouaven en kregen ze tijd om de stad te bezichtigen. De volgende dag spoorden zij naar Marseille, waar zij scheep gingen. Na

twee dagen kwamen per boot aan in Civita Vecchia, de haven van de pauselijke staat. Dan begon het laatste traject, per trein naar Rome. Dat deze reis een enorme ervaring was voor jongens die misschien nimmer verder waren geweest dan de veemarkt in Zwolle of Deventer, moge duidelijk zijn. De totale reis duurde acht dagen.

Het leven in het zouavenleger

Met ruim 3.000 mannen leverde Nederland verreweg het grootste contingent in het zouavenleger, en samen met anderen gingen zij de strijd aan. In 1861 werd het zouavenregiment officieel opgericht. Als uniform werd door de Franse commandant De Becdelièvre het al eerder genoemde Turkse uniform gekozen van de Franse infanteriesoldaten uit Zouavië. Dat verklaarde tevens de naam van zouaven. De niet-Franse soldaten hadden het niet bepaald gemakkelijk; zij werden door de hoofdzakelijk Franse onderofficieren en officieren behoorlijk gediscrimineerd.

Eerste gevechten

In september 1860 gaf koning Victor Emanuel in de Piemonteze hoofdstad Turijn opdracht om de orde in De Marken en Umbrië te herstellen en de kerkelijke staat te beschermen tegen een zogenaamde inval van Garibaldi uit het zuiden. Deze was in Napels op verzoek van Victor Emanuel bezig zich te manifesteren. Zonder oorlogsverklaring vooraf, en ondanks de waarschuwing dat het pauselijke leger zich zou verdedigen bij een inval door Victor Emanuel en de troepen uit Piëmont, kwam het tot een treffen bij Castelfidardo en Ancona. 4.000 zouaven namen het op tegen

45.000 Piemontezen. De overgave van de zouaven lag voor de hand, evenals de inlijving van wederom een groot stuk kerkelijke staat.

Nadat Victor Emanuel in 1861 Zuid-Italië met Napels van Garibaldi had overgenomen, restte de koning nog vijf kleine provincies die tot de kerkelijke staat behoorden. Maar onder druk van keizer Napoleon III, die een leger naar de paus stuurde om hem te helpen, en de tussen 1860 en 1870 van alle kanten toestromende vrijwillige aspirant-zouaven, bleef het hierna nog enkele jaren betrekkelijk rustig, behoudens enkele kleine schermutselingen.

Omdat het rustig bleef, hebben zouaven zich verdienstelijk kunnen maken voor de plaatselijke bevolking. Zo hebben zij bij een cholera-epidemie in Albano vele slachtoffers begraven. Enkeligen hebben daarbij ook zelf de ziekte opgelopen en zijn aan de gevolgen daarvan overleden. Over al die jaren zijn in Italië overigens in totaal circa 170 Nederlanders overleden aan ziektes, terwijl er ook nog twaalf na thuiskomst zijn overleden aan ziektes.

Gevechten laaien op

Toen de Franse troepen zich in 1866 begonnen terug te trekken omdat zij elders

De slag bij Mentana in 1867.

noodzakelijk waren, zag koning Victor Emanuel zijn kansen schoon. Garibaldisten voerden op verschillende plaatsen aanvallen uit. Bij de verovering van Bagnorea sneuvelde de eerste Nederlandse zouaaf, Nicolaas Heijkamp uit Amsterdam.

Op 13 oktober 1867 stonden 80 zouaven tegenover een overmacht van 1200 Garibaldisten te Monte Libretti. Zeventien zouaven sneuvelen, waaronder - op 18 oktober 1867 - de legendarische Pieter Janszoon de Jong uit Lutjebroek. In zijn eentje had hij met ware heldenmoed veertien Garibaldisten in het stof doen bijten, door o.a. zijn geweer bij de loop te pakken en hem als een knots te gebruiken met voornoemd verpletterend resultaat.

Op 3 november 1867 stonden 15.000 Garibaldisten bij Mentana. 3.000 zouaven gingen er onverschrokken op af en zij zouden ongetwijfeld het onderspit gedolven hebben, als niet opnieuw Franse troepen te hulp waren gekomen. De Garibaldisten verloren de strijd, ruim 800 doden achterlatend; onder de pauselijke troepen waren 36 doden te betreuren, onder wie twaalf Nederlanders.

Thuisfront

Naar aanleiding van deze gewonnen slag zamelden Nederlandse huisvrouwen geld in, om een vaandel te laten ontwerpen en te vervaardigen. Dit vaandel werd ontworpen door Pierre Cuypers, de architect van o.a. de kerk in Oudenbosch. Opvallend was de gelijkenis met het zegel van de stad Zwolle, waarop te zien is dat de engel Michaël met een lans een draak probeert te doorboren. Ook de vorm was vrijwel identiek.

Het zou mij althans niet verbazen, dat Cuypers de afbeelding van genoemd zegel als voorbeeld voor het ontwerp gebruikt heeft. Oorspronkelijk hing dit vaandel te Rome, maar het heeft na vele omzwervingen terecht een ereplaats gekregen in het zouavenmuseum te Oudenbosch.

De val van Rome

Na deze slag kwamen er een paar rustige jaren. In juli 1870 riep paus Pius IX een concilie, een kerkelijke vergadering, bijeen. Doordat Frankrijk in oorlog kwam met Pruisen, zag zij zich genoodzaakt haar troepen terug te trekken uit de kerkelijke staat. Koning Victor Emanuel, die al jaren op het vinketouw zat, durfde nu wel opnieuw de kerkelijke staat binnen te vallen. Met 60.000 man rukte hij op, daarbij vele steden binnenvallend en veroverend. De pauselijke troepen zagen zich genoodzaakt om zich terug te trekken op Rome, om die stad te verdedigen met 8.000 man. Een ongelijke strijd. Toen Piemontse troepen een bres van dertig meter sloegen in de verdedigingsmuur van de stad, besloot paus Pius IX de witte vlag te hijsen op de koepel van de St. Pietersbasiliek. De val van Rome was een feit. Er waren zestien doden te betreuren en 74 gewonden onder wie de Deventenaar Jan Willem Rasch.

De paus beschouwde zich als een gevangene van de Italiaanse Staat in het Vaticaan, en zou het Vaticaan niet meer verlaten. Deze toestand duurde tot 1929, toen door het verdrag van Lateranen Vaticaanstad als soevereine staat werd erkend. Toch hebben na 1929 vele pausen zich vrijwillig opgesloten in het Vaticaan. Nadat paus Johannes Paulus II in 1978 was gekozen,

heeft hij zich van die gewoonte ontdaan. Hij heeft vele reizen gemaakt naar alle windstreken, en daardoor het gemiddelde aantal door de paus afgelegde kilometers van de afgelopen 108 jaar ruim opgehaald.

Zouaven keren terug naar huis

De zouaven keerden na de val van Rome op 20 september 1870 teleurgesteld terug naar hun woonplaats of geboortestreek. Voor velen was het moeilijk om terug in het vaderland de kost te verdienen. Omdat zij in vreemde krijgsmacht waren geweest, hadden zij veelal het Nederlanderschap verloren. Wel hebben zij onderling contact gehouden en plaatselijk broederschappen of bonden opgericht, met als doel om - zeker in de beginperiode - in tijden van nood wederom naar Rome af te reizen. Ook hebben zij in Utrecht op 13 november 1892 het feit herdacht dat de slag bij Mentana 25 jaar daarvoor gewonnen was.

Sallandse en Veluwe zouaven

Op mijn verzoek heeft het zouavenmuseum in Oudenbosch mij een lijst doen toekomen van personen uit onze regio die als zouaaf hebben gediend in het pauselijk leger. Zelf heb ik er enkele genealogische gegevens bijgezocht, alsmede de beroepen van de vader, zodat enig inzicht in de economische situatie van de zouaven verkregen kon worden. Ook hebben mijn vrouw en ik een bezoek gebracht aan het zouavenmuseum, waar we hebben genoten van een schat aan gegevens welke daar in te zien zijn. De tentoongestelde attributen geven een goed beeld van dit opmerkelijk stukje geschiedenis, waarin Nederlandse, en in dit geval ook Veluwe en Sallandse,

jongens een specifieke rol hebben gespeeld, daarbij duidelijk en principieel uitkomend voor hun godsdienstige gevoelens.

Hieronder enkele genealogische gegevens van de Sallandse en Veluwe zouaven.

Heino

- Johannes Josephus Jansen, geb. 8-9-1837 aan de Gunne in Lenthe, zoon van Gerhardus Johannes Jansen, landbouwer, en Rebecca Kattenbelt.

Wijhe

- Arnoldus Boerkamp, geb. 12-7-1848, zoon van Cornelis Boerkamp, landbouwer, en Maria Klein Herenbrink.

Arnoldus was woonachtig in Zwolle en wever van beroep. Hij was zouaaf van 28-10-1869 tot de val van Rome op 20-9-1870.

- Gerhardus Antonius Bökkerink, geb. 24-10-1845, zoon van Karel Albertus Bökkerink en Johanna Maria Nieuwenhuis.

Het gezin vertrok in 1852 naar Denekamp, vanwaar Gerhardus als zouaaf op 17-11-1867 naar Italië vertrok. Hij was zouaaf tot 19-5-1870, waarna hij terugkeerde naar Denekamp om als schilder verder de kost te verdienen.

- Hendrikus Dollenkamp, geb. 12-4-1841, landbouwer, zoon van Bernardus Dollenkamp, daghuurder/landbouwer, en Berendina Kiekebos.

Hij was zouaaf van 10-11-1869 tot de val van Rome op 20-9-1870.

Olst

- Hendrikus Wolvenne, geb. 5-4-1852, textielarbeider, zoon van Hannes Wolvenne en Maria Tentman.

Hij vertrok vanuit Almelo op 21-7-1870 en was tot aan de val van Rome op 20-9-1870.

- Johannes Zwijnenberg, geb. 20-2-1834, zoon van Johanna Zwijnenberg.

Hij vertrok vanuit Arnhem met als beroep koetsier op 30-6-1870, en bij de val van Rome op 20-9-1870, 3 maanden later, was het voor hem ook afgelopen.

Deventer

- Hendrikus Bouwer, geb. 23-5-1844, zoon van David Bouwer, kleermaker, en Derkje Remming.

- Hij was zouaaf van 17-11-1867 tot 25-11-1869 en van 5-2-1870 tot 20-9-1870.
- Wilhelmus Martinus Ellenbroek, geb. 9-12-1842, zoon van Bernardus Ellenbroek, bakker, en Wilhelmina te Riele.
  - Hij diende als zouaaf van 22-12-1867 tot 23-6-1870.
  - Johannes Henricus Petrus Hon Hon, geb. 20-8-1850, zoon van Jan Henri Hon Hon en Johanna Vingerhoets.
  - Hij was zouaaf van 5-1-1868 tot 13-1-1870 en hij bracht het tot korporaaf.
  - Lucas Thomas Koersen, geb. 21-12-1840, zoon van Hendrikus Jacobus Koersen, zeilmaker, en Johanna Roosendaaf.
  - Deze zouaaf was in dienst van 28-4-1866 tot 26-11-1868.
  - Gradus Willem Kramps, geb. 10-5-1839, zoon van Johannes Wilhelmus Kramps en Elisabeth Evers
  - Hij was zouaaf van 22-6-1867 tot 2-7-1869.
  - Albertus Krosse, geb. 3-5-1845 in Wilp, zoon van Johannes Krosse, dagloner, en Alberdina van der Krogt.
  - Hij vertrekt vanuit Deventer en was zouaaf van 11-11-1867 tot 31-12-1869.
  - Hendrikus Gerhardus Josephus Lipman, geb. 8-10-1845, zoon van Gerardus Lipman, logementhouder, en Anna Maria Hendrika Munninghoff.
  - Hij trad in dienst als zouaaf op 10-2-1866; op 15-5-1869 was zijn diensttijd afgelopen; hij was toen korporaaf.
  - Johannes Wilhelmus Rasch, geb. 11-3-1853, zoon van Johannes Wilhelmus Rasch, smid, en Joanna Beumer.
  - Deze zouaaf was zeven maanden in dienst, van 17-2-1870 tot 20-9-1870; hij raakte gewond bij de val van Rome.
  - Hermanus Ignatius Josephus Repp, geb. 23-12-1842, vormer in een ijzergieterij, zoon van Johannes Matthias Repp, vormer in een ijzergieterij, en Catharina Elisabeth Fuchs.
  - Hij was zouaaf van 22-12-1867 tot 21-7-1870.
  - Gerhardus Johannes te Riele, geb. te Amsterdam, zoon van Hendrikus te Riele en Maria Bancke.
  - Deze zouaaf vertrok vanuit Deventer en diende van 10-2-1866 tot 16-2-1868.
  - Johannes Fransiscus Smit, geb. 12-9-1850, zoon

- van Hendrikus Johannes Smit, winkelier, en Gerhardina Josephina Munninghoff.
- Deze was zouaaf van 21-7-1870 tot 20-9-1870, dus maar twee maanden.
- Johannes Antonius Traast, geb. 18-3-1848, zoon van Johannes Traast, smid, en Maria Vosman.
  - Hij was zouaaf van 17-11-1867 tot 19-5-1869.
  - Wilhelmus Underberg, geb. 14-2-1849, zoon van Hendrikus Underberg, vormer in een ijzergieterij, en Catharina Wilhelmina Foeks.
  - Zouaaf van 28-7-1870 tot 20-9-1870, ook maar twee maanden dus.

Diepenveen

- Gerhardus Joannes Stegeman, geb. 4-12-1832, zoon van Hermanus Stegeman, landbouwer, en Henrica Paalman.
- Zouaaf van 11-12-1867 tot 16-4-1870; hij had daarvoor al vier jaar in het Hollandsche leger gediend.

Raalte

- Antonius Assendorp, geb. 2-4-1837, zoon van Hermannus Assendorp, landbouwer, en Johanna Brunselman.
- Antonius Broekman, geb. 25-12-1839, zoon van Gerrit Broekman, landbouwer, en Maria Wallink.
- Hermanus Hullen, geb. 2-9-1842, zoon van Gerrit Hullen, landbouwer, en Hendrika Hendriks.
- Johannes Jansman, geb. 3-9-1835, zoon van Jannes Jansman, landbouwer, en Esselina Krukkert.
- Hermanus Johannes Gerardus Legebeke, geb. 5-12-1843, zoon van Hermannus Legebeke, tapper, en Johanna Maria Theresia te Riele. (De vader was overigens op 17-11-1843, 3 weken voor de geboorte, overleden.)
- Hendrikus Meijer, geb. 29-6-1836, zoon van Jan Meijer, landbouwer, en Maria Hagenvoorde.
- Cornelis Spijkerman, geb. 9-6-1844, zoon van Jan Spijkerman, dagloner, en Maria Huiskes.
- Antonius Zennepman, geb. 23-12-1836, zoon van Derk Zennipman, tapper, en Maria Reimert.

Zwolle

- Franciscus J.W. Alferink, geb. 4-3-1852, zoon van Hermanus Everhardus Alferink, kleerma-

- ker, en Gerridina Rasink.
- Wilhelmus Johannes Bauer, geb. 4-2-1846, zoon van Jan Willem Bauer, tapper, en Gerridina Maria Habers.
- Antonie Wilhelmus van der Berg, geb. 18-5-1853, zoon van Antonie van den Berg, arbeider, en Johanna Tolhuis.
- Johannes van der Berg, geb. 19-1-1837, zoon van Jan van den Berg, touwslager, en Francina Jorges.
- Henricus Machtildis van Born, geb. 23-11-1848, zoon van Wilhelmus Johannes van Born, bakker, en Gerardina Maria Klomp.
- Wilhelmus Hageman, geb. 9-1-1835, zoon van Hendrik Hageman, daghuurder, en Gerridina Heerink.
- Christiaan Hoefsloot, geb. 12-7-1846, zoon van Hendrik Hoefsloot, conducteur, en Regina Johanna Meekers.
- Willibrordus Hollak, geb. 4-11-1832, zoon van Albertus Hollak, winkelier, en Johanna Maria Marks.
- Berend Jan Jansen, geb. 20-3-1850, zoon van Antonie Jansen en Johanna Elisabeth van den Berg.
- Lambertus Jansen, geb. 17-2-1847, zoon van Henricus Jansen, schildersknecht, en Karolina Ruitenbergh.
- Johannes Cornelis van Kessel, geb. 1-11-1844, zoon van Jacobus van Kessel, gepensioneerd, en Maria Josepha Crosek.
- Alloysius Kriek, geb. 9-11-1841, zoon van Poulus Kriek, veenman, en Maria Cornelia Wilhelmina Klonig.
- Bernardus Johannes Lippers, geb. 25-9-1841, zoon van Christiaan Lippers, koperslager, en Johanna van den Berg.
- Albertus van der Pol, geb. 2-11-1849, zoon van Derk Johannes van der Pol, pettenmaker, en Henrijetta Maria Bos.
- Johannes Hendricus Ambrosius Rientjes, geb. 7-12-1839, zoon van Johannes Wilhelmus Rientjes, bakker, en Louisa Frederica Held.
- Coenradus Rodenberg, geb. 10-9-1843, zoon van Coenraad Rodenberg, markmeester, en Johanna Bouwman.
- Henricus Schaepman, geb. 27-12-1847, zoon van Wilhelmus Gustavus Schaepman, koopman, en Hendrika van der Biezen.
- Gerardus Henricus Spitman, geb. 8-12-1848, zoon van Albertus Theodorus Spitman, schoen-

- maker, en Jantje Bult.
- Hermanus Bernardus Trooster, geb. 1-5-1854, zoon van Bernardus Trooster, houtteller, en Jantien Vos.
- Johannes Gerardus Trooster, geb. 12-1-1848, zoon van Johannes Assuerus Trooster, koopman, en Johanna Volkering.
- Petrus Johannes Trooster, geb. 24-10-1849, zoon van Johannes Assuerus Trooster, koopman, en Johanna Volkering.
- Hendrikus Nijhof, geb. 29-5-1849, en Johannes Spölman, geb. 13-4-1846, zouden beiden in Zwolle geboren zijn (volgens opgave van het Zouavenmuseum), maar ik heb ze niet kunnen vinden.

Zwollerkerspel

- Henricus Koetsier, geb. 12-4-1844, gruttersknecht, zoon van Peter Koetsier, dagloner, en Maria Verhoeven.
- Martinus Oedinkhof, geb. 9-2-1835, zoon van Gerrit Oedinkhof, landbouwer, en Maria Wolthaar.
- Gerardus Johannes Veltman, geb. 1-9-1837, zoon van Alexander Veltman, kleermaker, en Berendina Wentholt.

Vaassen

- Henri Lambertus Bootsvelde, geb. 7-4-1852.

Wilp

- Gradus Pelgrum, geb. 9-1-1849 te Wilp, zoon van Gradus Pelgrum, landbouwer, en Grada Swormink.

Bronnen

*Artikel Gens Nostra 1996 Hans Ellenbroek.
Zouaven museum/archief Oudenbosch.
Gemeentearchief Zwolle
Rijksarchief Overijssel*

Inventarisatie van de R.K. begraafplaats in Klarenbeek

Inleiding

De Begraafplaatsencommissie van de O.K.V. heeft de inventarisatie van de R.K. begraafplaats in Klarenbeek afgerond.

Voor de inventarisatie zijn de formulieren van de vereniging de Terebinth gebruikt. Hierop worden o.a. afmeting en materiaal van de grafsteen beschreven. Daarnaast wordt de volledige tekst van de grafsteen letterlijk overgenomen en worden de gebruikte symbolen beschreven. Zonodig wordt een foto van de grafsteen gemaakt. De ingevulde formulieren liggen ter inzage bij de O.K.V. te Twello. Om het materiaal eenvoudiger toegankelijk te maken zijn de letterlijke teksten uitgetypt en is een index op persoonsnamen gemaakt.

Commissielid G.B.J. Reinders heeft een fraaie genummerde overzichtskaart van de begraafplaats gemaakt, zodat de graven eenvoudig terug te vinden zijn.

De inventarisatie betreft uiteraard een momentopname en werd in het najaar van 1997 afgerond.

Een exemplaar van de inventarisatie is aanwezig bij het kerkbestuur van de R.K. kerk in Klarenbeek, in het Streekarchief te Twello en bij de Oudheidkundige Kring Voorst. De inventarisatie is uitgevoerd door: de heer A.P. Nieuwstraten, mevrouw M.M.H. Nieuwstraten-Broekhof, mevrouw J.W.J. van Reede-van Hoek, de heer G.B.J. Reinders en ondergetekende.

Geschiedenis

De eerste R.K. kerk van Klarenbeek werd in het jaar 1847 voltooid. De kerk is ge-

door J. Groenenberg

bouwd op initiatief van Johannes Richardus Krepel en zijn vrouw Everdina Hagen. Zij woonden op het nabij gelegen huize Klarenbeek.

Het was een zogenaamde 'waterstaatskerk', een kerk gebouwd volgens de voorschriften van Rijkswaterstaat. In de gevel werd een gedenksteen aangebracht met het opschrift: 'De eer aan God alleen' met het jaartal 1847. De kerk was gewijd aan Maria ter Hemelopneming.

De kerkdiensten werden aanvankelijk verzorgd door de geestelijkheid van Loenen. Klarenbeek werd in 1855 een zelfstandige parochie. In dat jaar is een pastorie gebouwd (een voorganger van de huidige) en een kerkhof aangelegd.

De eerste pastoor van de nieuwe parochie was pastoor G.B. Tusveld.

In 1909 is de kerk onder het pastoraat van pastoor J.K. Jansen uitgebreid met een kinderkapel en een sacristie. Het binnenschip van de kerk werd verlengd.

Toen ook deze kerk te klein werd is onder pastoor M.J.G. Gasman een nieuwe kerk gebouwd. In 1929 werd de eerste steen voor deze kerk gelegd. Het nieuwe kerkgebouw kwam in 1930 gereed. De oude kerk werd aanvankelijk gebruikt als parochiehuis en is in 1971 afgebroken.

Van de begraafplaats is verder niet zo veel bekend. Aanvankelijk lag deze aan de noordoost kant van de oude kerk. Later is een deel geruimd en is de begraafplaats iets in zuidoostelijke richting verplaatst naar de huidige positie.

Inventarisatie

De R.K. begraafplaats van Klarenbeek bestaat vanaf 1855 en is daarmee niet een hele oude begraafplaats. Uit cultuurhistorisch oogpunt is het jammer dat vrijwel alle oude graven zijn geruimd. Het oudste nog aanwezige graf is van Ant. Stens. Hij overleed op 5 november 1908 en was 42 jaar kerkmeester geweest van de parochie.

De materialen die het meest worden gebruikt voor de grafstenen zijn hardsteen en graniet. Daarnaast komen marmer, cementsteen, glas en ook kunststof voor.

Het symbool dat het meest voorkomt is het kruis, als vorm van de grafsteen of als afbeelding. Soms is op een kruis een corpus of een Christus- of engelenhoofd aange-

bracht. Op de priestergraven is een mis-kelk te vinden. Andere symbolen die frequent voorkomen zijn palmtakken (symboliseren de overwinning op de dood) en rozen (verwijzen naar Maria en het lijden van Christus). De rozen zijn meestal gewikkeld om een kruis en komen met name voor op de jongere grafstenen van graniet. Symbolen die incidenteel voorkomen zijn korenaren (symbool van Christus, het Brood des levens), twee met elkaar verbonden ringen (symboliseren hemel en aarde en de verbondenheid van twee mensen), een duif met een palmtak (symbool van vrede en verzoening) en een kruis in combinatie met een anker (standvastigheid, vastberadenheid en trouw) en een hart (liefde en vriendschap).

De oude kerk van Klarenbeek voor 1929. Rechts naast de kerk de begraafplaats geheel rechts de pastorie. (collectie H. Franken)

Afkortingen die regelmatig voorkomen zijn: R.I.P. (Requiescat In Pace = hij ruste in vrede), I.N.R.I. (Iesus Nazarénus Rex Iudaeórum = Jezus van Nazareth, koning der Joden; dit staat meestal boven een crucifix). Het monogram van Jezus is samengesteld uit de Griekse letters X en P, die de eerste letters van 'Christus' vormen.

A en Ω de eerste en de laatste letter van het Griekse alfabet komen op deze begraafplaats regelmatig voor. Zij symboliseren God als het begin en het einde van alle dingen. Het woord Pax, vrede, is op een aantal grafstenen terug te vinden.

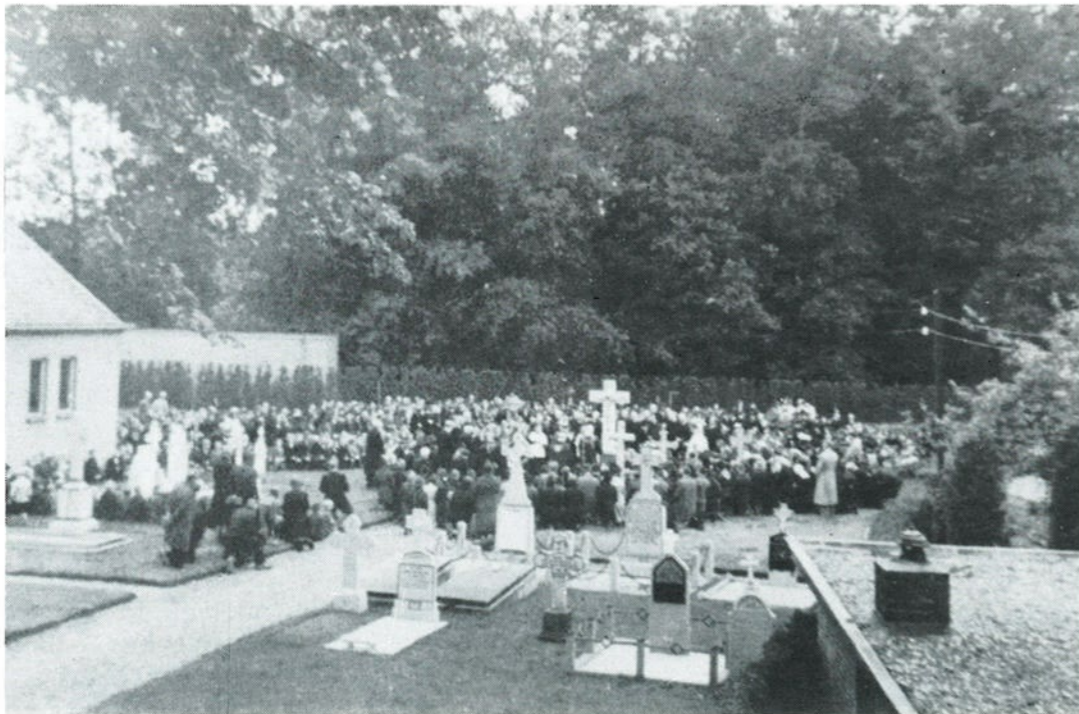
Conclusie

De R.K. begraafplaats van Klarenbeek is een vrij jonge begraafplaats waar helaas de meeste oude grafstenen zijn verwijderd. De begraafplaats wordt uitstekend verzorgd. Recent is het toegangshek opgeknapt.

Het is te hopen dat er zuinig wordt omgesprongen met de oudste grafstenen van de begraafplaats. Dit zijn tenslotte kleine monumenten die deel uitmaken van de geschiedenis van de R.K. parochie Klarenbeek.

Tot slot

Mogelijk zijn er lezers die meer weten over de geschiedenis van de R.K. begraafplaats

Begraafplaats Klarenbeek tijdens de begrafenis van pastoor Beyer in 1943 (iedereen zit geknield).
(collectie H. Franken)

van Klarenbeek. De commissie houdt zich aanbevolen voor hun informatie.

Verder zijn er misschien nog oude foto's van de begraafplaats die zouden kunnen worden overgefotografeerd voor het archief van de O.K.V.

De 'Inventarisatie van de grafstenen op de R.K. begraafplaats in Klarenbeek' (incl. kleurenkaart van de begraafplaats op A3-formaat) is voor f 17,50 te bestellen bij het secretariaat van de O.K.V.

Mensen die geïnteresseerd zijn om één keer per maand (meestal op de eerste zaterdag van de maand) mee te werken aan het inventariseren van de begraafplaatsen van de gemeente Voorst zijn van harte welkom. Momenteel zijn we bezig met de begraafplaats van Voorst.

Contactpersoon: Jan Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37.

Bronnen

1. G. Nieuwkamp, *Uit Klarenbeeks ontstaan en geschiedenis. Aan de fam. Krepel heeft katholiek Klarenbeek veel goeds te danken.*
2. Martien Kobussen, *Rooms katholieke kerk Klarenbeek in Apeldoornse Courant 1984*
3. Bert Visser en Hennie Franken, *Van Doerfart tot Klarenbeek, 1998*
4. Teleac, *Begraven en begraafplaatsen. Monumenten van ons bestaan, 1994*
5. Mondelinge informatie van de heer H.G.M. Franken.

Typhoon van Groothedde

door B. ten Bosch

6 November 1944 is een zonnige dag. De familie Groothedde bewoont een huis aan de Basseltlaan in Twello dat voor de helft uit boerderij bestaat. De veestapel bestaat uit één koe en een paar kippen. De melk moet - zoals met veel producten van de boeren - "geleverd" worden aan de Duitsers. Dat gaat via melkfabriek "de Boerensland" in Terwolde. Maar de productie van de koe van Groothedde is betreurenswaardig. Er wordt net zoveel melk geleverd dat ze in aanmerking komt voor een toewijzing voor veevoer, maar als het 's avonds donker is, komen er verdacht veel mensen uit de buurt met een lege kan aan de deur,

die met een gevulde kan weer vertrekken. De boerin beleeft een moeilijke tijd. Ze staat overal alleen voor. Haar man is door de Duitsers opgepakt en zit in de gevangenis in Scheveningen, in het "Oranje Hotel".

De oorzaak was een klein Joods meisje, dat ondergedoken was bij de familie Groothedde. Zij was een jaar of zes, maar door haar uiterlijk duidelijk als zodanig kenbaar. Jo Groothedde, nu 69 jaar, kan niet meer verklaren hoe het meisje bij zijn ouders terecht is gekomen. Wel weet hij dat zij uit Hengelo kwam.

Toen op een dag 'de man van het Ziekenfonds' aan de deur kwam, zoals iedere maand, kwam het kind plotseling te voorschijn. Deze man, die als pro-Duits bekend stond, heeft waarschijnlijk verraad gepleegd. En dus kwam de overvalwagen en heeft beiden meegenomen. En of hij nou bij hoog en laag beweerde dat hij niet mee kon gaan, omdat hij lid was van de Luchtbeschermings Dienst, niets hielp, hij moest mee. Zes weken lang heeft hij gevangen gezeten, toen is hij vrij gelaten. Het meisje is in het concentratiekamp Ravensbruck terecht gekomen en is daar door de Amerikanen bevrijd. Jo Groothedde dacht dat ze na de oorlog nog één keer terug is geweest in de Basseltlaan.

Diezelfde Jo Groothedde was toen 15 jaar en leerde op de ambachtschool voor timmerman maar moest werken voor de 'Todt', in Epse op de Pessink. Hij had dus een vergunning om de Wilhelminabrug in Deventer te passeren. Deze brug was net in 1943 gereed gekomen. Jo was in 1944 vijftien jaar. Het werk voor de Todt zag hij niet zo zitten en hij dook onder bij een oom op een afgelegen boerderij in de buurt van de Vecht. Daar hielp hij de boer overdag met de werkzaamheden.

Het ongeluk

Zoals gezegd was het dus die donderdag 6 november 1944 een zonnige dag. Mevrouw Groothedde was als gewoonlijk vroeg opgestaan. Na het melken van de koe en het voeren van de kippen, is ze met het wasgoed bezig gegaan. Zoals gewoonlijk was het de hele morgen al onrustig in de lucht. Rond half tien waren de eerste duikbommenwerpers er al geweest. Typ-

hoons van de R.C.A.F. (Royal Canadian Air Force). Ze hadden drie voltreffers geplaatst op de spoorlijn ter hoogte van het "Hartelaar." Het afweergeschut dat in en rond Twello stond opgesteld deed verwoede pogingen om er ééntje neer te halen, maar dat lukte niet. Mevrouw Groothedde was zoals de meeste mensen al gewend aan het viegtuiglawaai en het afweergeschut. Maar soms kwam het gevaarlijk dichtbij! Zoals een week of drie geleden. Het was 18 oktober 1944. Er werd een aanval gedaan op het station van Twello, ook door duikbommenwerpers. De bommen kwamen overal in de buurt terecht, o.a. op de exportslachterij van Zendijk, waarbij vier werknemers het leven verloren.

Het wasgoed van mevrouw Groothedde was ondertussen zover, dat het door de wringer was gedraaid en ze had het netjes uitgelegd op de bleek, een meter of tien van het huis verwijderd. Ze was goed en wel weer binnen, toen een angstaanjagend geluid en een hevige knal haar weer naar buiten deden rennen. Daar was alles rook en vuur. Vijf meter van haar wasgoed verwijderd was een vliegtuig te pletter geslagen. Het was een Typhoon van het 439 squadron van R.C.A.F. met als piloot F/O. Brown. Hij had samen met een aantal Typhoons een aanval uitgevoerd op treinen in de omgeving van Deventer. Waarschijnlijk is het vliegtuig te laag gedoken en getroffen door zijn eigen bomscherven, waardoor het koelsysteem is beschadigd. De piloot heeft nog geprobeerd het vliegtuig in de lucht te houden, maar boven Twello moest hij het toestel verlaten. Hij landde met zijn parachute op de Rijksstraatweg net op de afslag naar Terwolde. Hij is door de Duit-

sers gevangen genomen en richting Deventer afgevoerd. Hoe het verder met hem is gegaan, weten we niet; hierover ontbreken ons de gegevens.

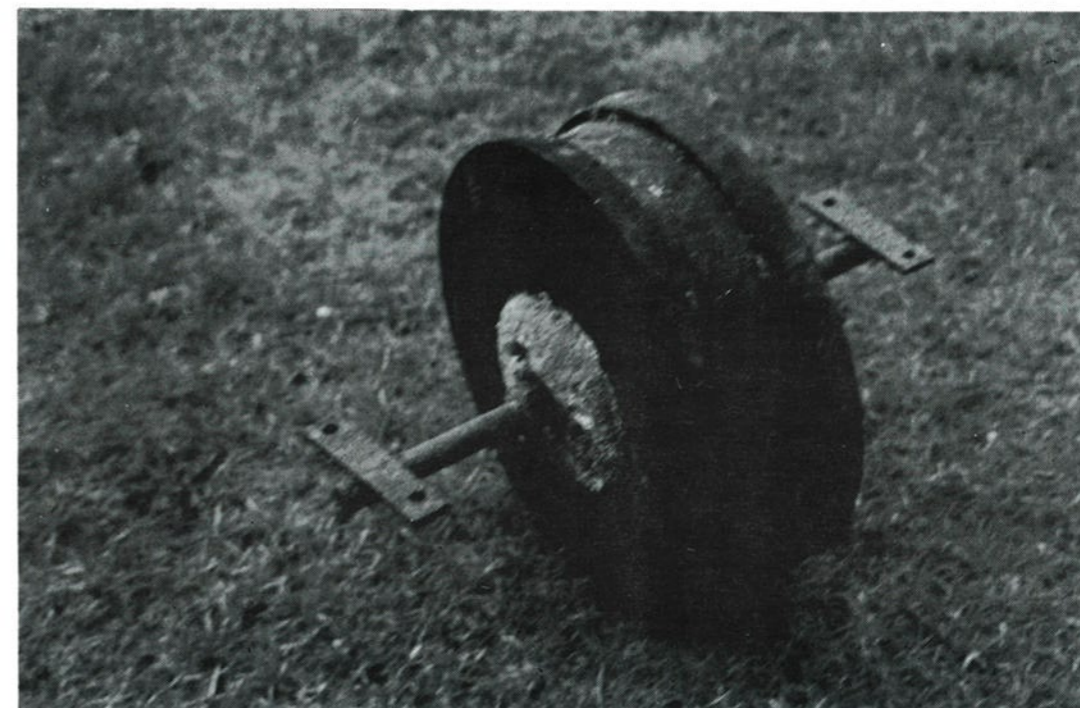
De Duitsers hebben de omgeving dadelijk afgezet en hebben wachtposten bij de restanten van het vliegtuig geplaatst.

Daar heeft zich nog een ongeval bij afgespeeld. En meisje dat geëvacueerd was bij de burens, vroeg aan een Duitse wachtpost, of ze een lege huls mocht hebben (20 m/m). De Duitser was welwillend, maar wilde eerst het slaghoedje onschadelijk maken. Hij zette de huls rechtop op een stuk van de vleugel van het vliegtuig en sloeg toen met de punt van zijn bajonet op het slaghoedje. Door de explosie en de lucht-

druk vloog de huls recht omhoog en trof de soldaat in zijn oog. Hij werd onmiddellijk naar het hospitaal gebracht, dat toen ingericht was in de St. Jozefstichting (nu 'de Wellen') in Apeldoorn maar moest zijn oog missen.

Het staartwiel

Ondertussen hadden werknemers van de Gemeente Voorst de grootste stukken van het vliegtuig bij Groothedde weggehaald. Behalve de motor, die zat (en zit) te diep in de grond. Later is de oudijzerhandelaar Haverhoek uit Deventer nog geweest om de kleinere brokstukken mee te nemen. Het staartwiel is door Groothedde stiekem in de schuur opgeborgen. Na de oorlog heeft

Staatwiel van de Typhoon. De as door het wiel is bedoeld voor montage in de kruiwagen. (foto B. ten Bosch.)

het even dienst gedaan als kruiwagenwiel. Maar door het hoge profiel van de band, dat bestond uit twee randen rubber, was de kruiwagen in het losse zand moeilijk te sturen. En zo verdween het wiel weer in de schuur onder het brandhout, waar het zo'n vijftig jaar is blijven liggen.

Nu, in 1999, is het wiel weer even naar buiten gekomen voor een foto. Het wordt door Jo Groothedde bewaard, als herinnering aan die merkwaardige dag in november 1944, toen tussen het huis en het wasgoed op de bleek een Typhoon zijn einde vond.

De Tyfoon

In 1937 ontwierp Sir Sydney Camm voor vliegtuigfabriek Hawker een jachtvliegtuig dat de naam Typhoon kreeg. In 1938 werd een prototype gebouwd. Het kreeg een Rolls Royce Vulture motor van 2000 pk. In 1941 werden de eerste squadrons van de R.A.F. met deze jagers uitgerust. Maar als jager was het geen succes. Het vliegtuig was te traag en moeilijk wendbaar. In 1943 vloog een prototype van een sterk verbeterde versie. Er was een sterkere motor ingebouwd, namelijk een Napier Sabre van 2200 pk. en er waren talrijke aerodynamische veranderingen aangebracht met o.a. een dunnere vleugel. Ook werd de naam veranderd in Tempest. In de zomer van 1944 werden 640 V1's naar beneden gehaald door deze Tempests. In totaal zijn er 1400 van deze toestellen gebouwd. Maar het toestel bleek beter te voldoen als aanvaller van gronddoelen. Het heeft uitstekende diensten gedaan bij de invasie in Normandië, door de aanvoerlijnen van de Duitse wapens en munitie te bestoken. Het

beschikte over vier kanonnen van 20 m/m en kon acht raketten of vier bommen van 250 kg meenemen. Het was een éénpersoons-jager, had een lengte van 10.26 meter en een vleugeloppervlak van 28.05 m². Het woog leeg 4196 kg, geladen 6187 kg. De maximum snelheid was 700 km. op 5000 meter hoogte, met een plafond van 11400 meter. Het vliegbereik was 1191 km. op eigen brandstof.

"Ze kwamen bij honderden naar beneden, hun raketten afvurend op onze tanks en voertuigen en wij konden niets doen" zei de Duitse generaal Von Luttwitz, bevelhebber van de 2de pantserdivisie. De Franse piloot Pierre Closterman bracht met zijn Typhoon een ware slachting aan onder de Duitse tanks en voertuigen en werd hiermee de meest gedecoreerde vlieger van Frankrijk. Hij opereerde in 1945 vanaf de vliegbasis Volkel in Brabant, dat toen al bevrijd was.

Na de oorlog werden er nog 450 Tempests gebouwd, maar nu met een Bristol Centaurus stermotor.

Het is dus niet goed duidelijk, of het toestel dat bij Groothedde neerstortte, een Tempest was of een (verouderde) Typhoon.

Bronnen

Gerrit J. Zwanenburg. En nooit was het stil, deel 2

Bart van der Klaauw. Het Jachtvliegtuig.

Met dank aan de familie Groothedde te Twello

Verpondingskohieren gemeente Voorst

door J. Groenenberg

Na het verpondingskohier van 1648/1650 van Twello (zie Kroniek 1998-3) zijn nu ook de verpondingskohieren van de kerspels Terwolde, Wilp en Voorst en het richteramt Nijbroek getranscribeerd.

Net als bij Twello is de transcriptie steeds tegenover een kopie van het origineel uit 1648 geplaatst. Ook is weer een index op

boerderij- en persoonsnaam toegevoegd zodat gegevens makkelijk terug te vinden zijn.

De verpondingskohieren zijn te bestellen bij: J. Groenenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571)27 60 37. (Wilp f 35,-, Terwolde f 25,-, Voorst f 50,- en Nijbroek f 40,-).

Kennismaking met de heraldiek

door T. Koller-Kedde

De O.K.V. kwam in het bezit van een map over het onderwerp heraldiek oftewel wapenkunde. Deze map, afkomstig van mevrouw T. Koller-Kedde, bevat naast een door haar geschreven uiteenzetting over het ontstaan en gebruik van wapens (die u hier kunt lezen) veel gegevens over heraldiek en tekeningen. Deze gegevens en tekeningen zijn van de hand van mevrouw Kollers vader, de heer G.J. Kedde (1898-1979). Deze Twellose historicus werd ruim 100 jaar geleden geboren.

De afbeelding bij dit artikel is een door G.J. Kedde getekend wapen van de familie Nagge. Uit deze familie kwamen o.a. enkele predikanten van de Twellose dorpskerk voort. In de serie artikelen die ds. Lekkerkerker tot en met 1996 schreef voor de Kroniek, zijn deze Nagges beschreven. Voor de liefhebbers: de tekeningen en de gegevens zijn in te zien in de O.K.V.-werkruimte.

De heraldiek is een boeiend onderwerp om nader te bestuderen. Het is jammer, dat het nog steeds wat elitair overkomt, want het is een hobby die voor iedereen toegankelijk is.

In feite is een wapen niet veel meer dan een logo, dat men tegenwoordig heel mooi en kunstzinnig kan (laten) ontwerpen. Alleen is het wat ingewikkelder door de aparte taal die ervoor gebruikt wordt. Het vergt nog wel enige studie om zich de heraldische namen van kleuren, symbolische figuren en plaats op het schild eigen te maken. Maar wie er aan begint, wordt vaak zo geboeid dat men steeds meer wil weten.

Het eerste gebruik van wapens

Over het ontstaan van wapens is al veel geschreven. Over het algemeen wordt aangenomen, dat het allemaal begonnen is met de middeleeuwse toernooien. Wapens werden op schilden en dekkleden aangebracht

als herkenningstekens.

Maar als het over herkenningstekens gaat, moeten we niet vergeten, dat al veel vroeger groepen mensen, de oude volken, herkenningstekens voerden. De Egyptenaren hadden bijvoorbeeld hun os "Apis", de Korinthiërs hadden de "Pegasus" (paard met vleugels), de Atheners hadden de Uil en de Griffioen (van boven adelaar en van onderen leeuw) was het teken van de Slavische volken.

In een manuscript in het Herald College te Londen schrijft Dame Julian Berners (Barnes of Bernes) dat het voeren van merken tijdens het beleg van Troje werd uitgevonden; zij werden ingevoerd als onderscheiding bij heldhaftig gedrag. De notabelen van binnen en buiten de vesting kwamen overeen dat die merken moesten overgaan op de kinderen, met enkele toevoegingen. Dat waren:

1e zoon: barensteel

2e zoon: halve maan (wassenaar)

3e zoon: ster

4e zoon: meertje

5e zoon: ring

6e zoon: lelie.

Waren er meer zonen, dan stelde de heraut een andere breuk voor.

Na het beleg van Troje gingen de helden zich verspreiden en zo brachten zij hun "merken" verder de wereld in. Later werden het "wapens" genoemd en kregen kleuren en figuren hun symbolische betekenis.

Wanneer we dat voor waar annemen, moeten we ons wel afvragen waar de verhalen over de Trojaanse oorlog vandaan komen. Wie voerden (in het echt) die oorlog, en waar? Een interessant boek hierover

schreef Iman Wilkens: "Waar eens Troje lag". Dit terzijde.

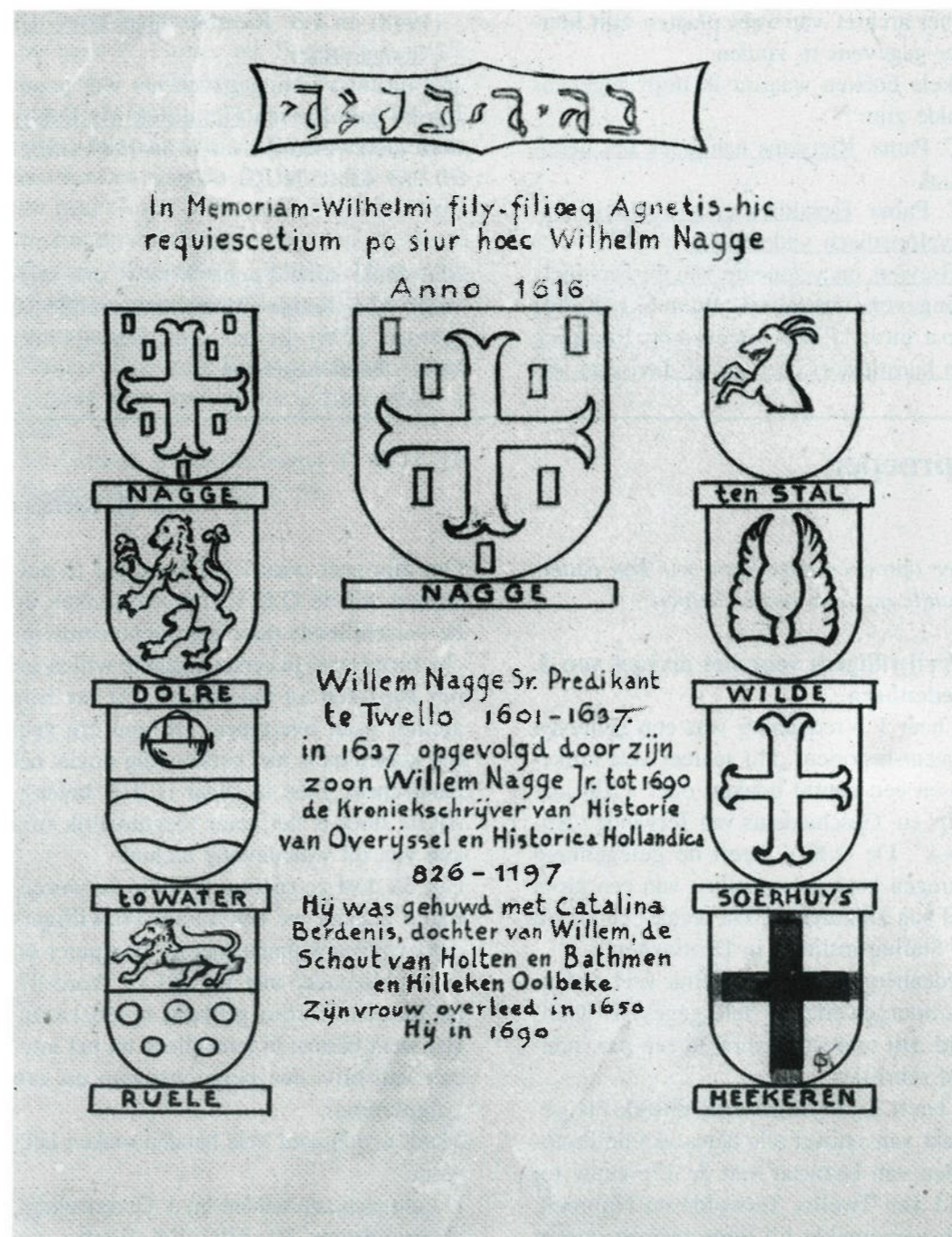
Enige zekerheid over de invoering van familiewapens is er echter pas in de tiende eeuw.

Veel vorsers en schrijvers zijn het erover eens, dat de algemene aanvaarding van wapens en de toepassing ervan toch wel het gevolg zijn van toernooien en herautenwerk. In 875 kwamen Lodewijk de Vrome, Karel en Lodewijk de Duitser bij elkaar om de erfenis van broer Lotharius te verdelen. Om wat te doen te hebben hielden hun knechten of ridders schijngevechten te paard. Deze gevechten groeiden uit tot feestelijke schouwspelen, een hobby voor de ridders!

Veel artiesten die van toernooi naar toernooi trokken, kregen spelenderwijs zoveel inzicht in het organiseren van die feesten, dat zij hoge functies kregen bij de vorsten, hertogen, graven enz. Zij werden "wapenkoning" of "heraut" genoemd en groeiden uit tot specialisten op het gebied van de heraldiek: zij tekenden wapenboeken en maakten zich nuttig met het "blazoeneren" ofwel heraldisch beschrijven van wapens. Langzamerhand werd het wapen een symbool van een familie in plaats van alleen de ridder. En zo kregen ook de burgers hun wapens met tekens die ze meestal zelf kozen. Het oudste burgerwapen hier bekend is van 1248 in Middelburg en in 1253 voerde een schepen van Maastricht een volledig wapenschild.

Meer informatie

Wie meer wil weten over dit onderwerp kan een keuze maken uit veel boeken in de boekhandel, maar ook in de bibliotheek of

in het archief van veel platen zijn hierover gegevens te vinden.

Enkele boeken waaruit ik mijn gegevens haalde zijn:

- C. Pama. Rietstaps handboek der heraldiek.
- C. Pama. Heraldiek en genealogie: encyclopedisch vademecum (1969).
- Elseviers encyclopedie van de heraldiek.
- Gegevens verzameld door G.J. Kedde (o.a. uit J.C.P.W.A. Steenkamp. Heraldiek in kunsthistorischen en aesthetischen zin

(1948) en J.B. Rietstap. Handboek der Wapenkunde).

Iets recenter is uitgegeven het wat populairder geschreven Heraldiek als hobby door Derkwillem Visser Jr. in 1987 (ISBN 90 269 42605/NUGI 647).

Met dankbaarheid denk ik terug aan mijn vader, G.J. Kedde (21 december 1898-16 februari 1979) die ons spelenderwijs veel kennis heeft nagelaten.

Oproepen

door H. Kleinjan

Twee oproepen deze keer: wie kan onderstaande mensen verder helpen?

1. Vrijwilligers voor het archief van J. Vredenberg

De heer J. Vredenberg was een gedreven amateur-historicus. Hij schreef vele artikelen en een aantal boeken o.a. '1200 jaar Wilp' en 'Geschiedenis van Terwolde / Nijbroek'. De O.K.V. heeft de gelegenheid gekregen kopieën te maken van een groot deel van zijn archief. Dit archief berust bij het Staring-instituut in Doetinchem.

Vredenberg heeft ongelooflijk veel archieven doorgewerkt en vele gegevens genoteerd. Hij schreef alles op in een paar honderd schriftjes.

Zo heeft hij bijvoorbeeld uittreksels gemaakt van vrijwel alle aktes van de Protocollen van bezwaar van de 17e eeuw tot 1811 van Twello, Terwolde en Nijbroek. Ook verzamelde hij oude termen, woorden en uitdrukkingen, deels ook in dialect.

Om zijn zeer waardevolle archief te ontsluiten wil de O.K.V. indexen maken op de verschillende door hem genoteerde archiefgegevens. In eerste instantie willen we ons beperken tot indexen en niet het hele archief gaan overtypen. Dit zou erg veel tijd kosten en is niet perse nodig omdat het handschrift goed leesbaar is. Het belangrijkste doel is het beter toegankelijk maken van dit waardevolle archief.

Om dit doel zo snel mogelijk te verwezenlijken zoeken we een aantal vrijwilligers die overweg kunnen met de computer en in het bijzonder met WP 5.1 of Word 97. De indexen worden gemaakt in tabelvorm. Het werk bestaat in feite alleen uit het intypen van bijv. een persoonsnaam en een volgnummer.

Meldt u zich aan! Vele handen maken licht werk!

U kunt zich aanmelden bij J. Groenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37.

2. Oude Kronieken

De heer W. Gorter uit Twello is op zoek naar twee exemplaren van Kroniek nummer 93-2. Dit is de Kroniek waarin het verhaal van staartschutter Linton Stephenson beschreven staat.

De heer Gorter zoekt deze Kronieken voor de Engelse navigator Fleming die in de Tweede Wereldoorlog met zijn Lancaster bij Teuge neerstortte. Eventueel wil hij ervoor betalen.

Heeft u de bewuste Kroniek in bezit en doet er niets meer mee, neemt u dan contact op met:

W. Gorter, Kruisdwarsweg 1, 7391 EX Twello, tel. (0571) 27 32 59.